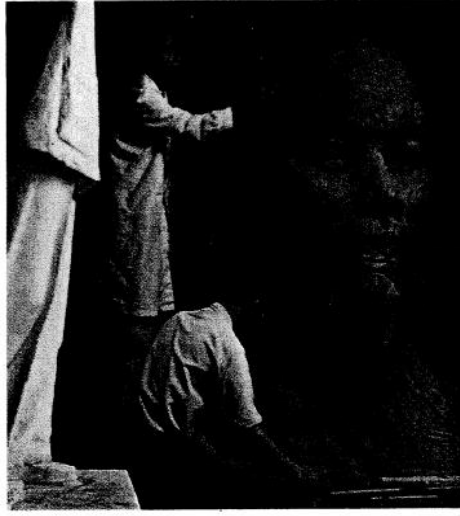

Vietnamesisk kunst bærer preg av kinesisk og indisk innflytelse. Ved siden av lakkarbeid er Vietnam kjent for ypperlige keramikkgenstander, som dette røkelseskarer fra 1600-tallet (til venstre). Det viser slektskap med kinesisk keramikk. – Til høyre: I nyere tid har kunst i sosialistiske stater gjerne blitt brukt politisk. Partiledere blir ofte fremstilt i gigantstørrelse. Ho Chi Minh-bysten på bildet er et slikt eksempel.

Arkitekturen har derfor både kinesiske og indiske innslag. Det mest praktfulle arkitektoniske minnesmerket i Vietnam av buddhistisk art er kanskje Huong-nh pagoden i Mekongdeltaet. De gamle palassene i Hue er ett av mange vitnesbyrd om kinesisk innflytelse. Tallrike tempelruiner viser relieffer og plastiske former av indisk opprinnelse.

Blant de eldste vitnesbyrd om kunsten i eldre tid er de store bronsealderfunn fra Dong-son i Nord-Vietnam. Bronsen ansees vanligvis å være kommet nordfra og har spredt seg sørover hele halvøya og videre til det indonesiske arkipel.

Maleri og skulptur viser også tydelig kinesisk innflytelse. På 1900-tallet er viktige impulser fra Europa kommet til. Blant andre kunstformer i Vietnam er kanskje lakkarbeidene noe av det ypperste. Figurer utskåret i elfenben viser et høyt kunstnerisk nivå. Perlemor, jade og andre edelstener viser rikt varierte former.

MUSIKK

Den tradisjonelle musikken har gjennom sin tusenårige historie mottatt impulser fra Kina (instrumenter, opera, notasjon, pentatonikk) og India (tromme, improviserte forspill, tonale modi og teknikk for memorering av rytmer). Spesifikt vietnamesiske instrumenter omfatter *dan bau* (en monokord der tonen frembringes som flageoletter og tonehøydeendringer skjer ved å variere metallstrengens stramning) og en langhalset lutt-type. Gonger er vanlige.

Folkemusikken er særlig rik på vokale former knyttet til de mange etniske gruppene. Av instrumenter forekommer siter-typer, langhalsete lutter, énstreng-feler, munnorgel, trommer og xylofoner.

Kunstmusikken omfatter seremoni-, underholdnings- og teatermusikk, fremført vokalt på siter- og lutt-typer, tromme, tverrfloyte og obo-typer. Særlig rikt er det tradisjonelle hoffrepertoaret, med tempel-, bankett- og dansemusikk fremført av orkestre med over 40 utøvere. Mange av de tradisjonelle formene har tappt terreng, men musikken til det nyere folkelige teater er meget populær.

På 1800-tallet skjedde en styrking av den nasjonale tradisjonen som fortsatte frem til 1940-årene. Den senere tids vestlige påvirkning har resultert i ny musikk både i tradisjonelle former og for vestlige instrumenter (fiolin, mandolin, gitar og piano). Man har også begynt en gjenoppbygging av tradisjonell musikk gjennom forskning, nynnspillinger og modernisering av tradisjonelle instrumenter.

TEATER

Vietnamesisk tradisjonelt teater. Teaterutviklingen i Vietnam er sterkt preget både av et folkelig teater, av klassisk asiatiske tradisjon og av et taleteater som til dels er av europeisk opprinnelse. Det folkelige teater omfatter på den ene siden rituelle uttrykksformer i tilknytning til religiøse prosesjoner med sang og musikk, og på den andre siden omreisende sirkus og operalignende former. Former av førstnevnte er både transedanser og fortellertradisjoner. Den klassiske asiatiske tradisjonen er knyttet til hoffdanser og musikkteater som skulle underholde ved hoffene.

Europeisk inspirert teater. Et taleteater var det i stor grad den franske kolonimakten som inspirerte til ved å oppmuntre til fremførelser av fransk klassisk dramatik oversatt til vietnamesisk. Europeisk inspirert salongdramatik var også svært populært fra begynnelsen av 1900-tallet, gjerne fremført av amatør- eller klubbteatergrupper. En blanding av europeisk tradisjon og musikkteaterformen *cai luong* ble en ny trend. Dette kom også under påvirkning av europeisk naturalisme, og formen ble etter hvert tatt i bruk for å kritisere den franske kolonimakten. Dette var kritisk dramatik som ble oppmuntret av det vietnamesiske kommunistpartiet, som langsomt skjøv formen inn i rammene for sovjetisk inspirert sosialrealisme.

I Sør-Vietnam utviklet det seg et annet, mer vestlig inspirert teater knyttet til en ny middelklasse, et teater som også tok opp sosiale problemer, og som dermed ble tolerert etter gjenforeningen etter Vietnamkrigen. I 1980-årene kom en viss surrealistisk inspirasjon som avvek fra standardlinjen inn i teateret og dramatikken. Disse brytningene er i ferd med å danne grunnlaget for et genuint vietnamesisk dramatisk teater i 1990-årene.

Historie

Eldre historie. I det nåværende Vietnam fantes det i eldre tid tre større statsdannelser. Mekongdeltaet i sør inngikk i Funan-riket, som gikk under på 500-tallet e.Kr. Området ble deretter en del av det buddhistiske khmer-kongedømmet Angkor, med sentrum i det nåværende Kambodsja. Helt frem til 1700-tallet var Mekongdeltaet vesentlig befolket av khmerrer.

Den midtre delen av vår tids Vietnam var sentrum for Champa, som nevnes i kinesiske kilder fra 200-tallet e.Kr. Champa var først hinduisk, senere buddhistisk. Etter rikets undergang på 1600-tallet gikk mange chamere over til islam.

Rødeelvens delta i nord var sentrum for den tredje statsdannelsen, som gjennom hele sin historie har vært preget av kontakt og konflikt med Kina. På Kong Fu-tse og Lao Tses tid (500-tallet f.Kr.), da det fantes flere stridende stater rundt Chang Jiang (Yangtse) og Huang He (Gule elv), hadde også Rødeelvens delta sin egen stat, Au Lac, styrt av de mytiske Hung-kongene. I nasjonale vietnamesiske historiefortellinger fremstår de som Vietnams grunnleggere. De skal ha bygd på en eldre kultur, Dong Son-kulturen, som kjennes fra arkeologiske funn av store bronsetrommer. I de to siste århundrene f.Kr., da Chin-dynastiet samlet under seg de stridende statene og Han-dynastiet overtok riket, gikk også Au Lac under. Rødeelvens delta ble da (111 f.Kr.) en provins i Midtens Rike.

Kinesisk provins. Den nordlige delen av dagens Vietnam forble en kinesisk provins i over tusen år. Vietene utgjorde således en del av den kinesiske sivilisasjonen mens Funan, Angkor og Champa lot seg inspirere av indisk kultur. Vietene ble preget av kinesisk kultur språklig, religiøst og politisk, men bevarte også sine særtrekk, et austro-asiatisk talespråk, egne klesvaner og skikker. Det fruktbare og tett befolkede deltaet ved Rødeelven var dessuten atskilt fra det øvrige Kina av tynt befolkede høyland. For å øke risavlingene og gi grunnlag for en voksende befolkning var det nødvendig med en sterk lokal statsmakt til å samordne landsbyenes bygging av diker og graving av kanaler.

I likhet med andre folk i periferien av det kinesiske keiserriket gjorde også vietene opprør når keisermakten stod svakt. 1900-tallets vietnamesiske historiefortellinger har lagt særlig vekt på et opprør ledet av Trung-søstrene i det første århundret e.Kr. Noe av det som alltid har atskilt viet-kulturen fra den kinesiske er at kvinnene har en friere stilling. Keiserne i Beijing gjorde store anstrengelser for å nedkjempe opprør og integrere den sørlige provinsen, som kineserne kalte *An Nam* (Det fredelige eller pasifiserte sør).

Dai Viet. Da Tang-dynastiet gikk under på 900-tallet, benyttet herskerne i An Nam sjansen til å rive seg løs og opprette sitt eget keiserrike, Dai Viet (Det store Viet). Det greide å forsvare seg mot senere erobringforsøk fra nord, bl.a. mongolske angrep på 1200-tallet. Slik oppstod den ene av de tre nasjonene som ikke ble en del av Kina selv om de var sterkt påvirket av kinesisk kultur; de andre var Korea og Japan.

De viktigste dynastiene i Dai Viet var Ly (1009–1226), Tran (1225–1413) og Le (1428–1788). De forsvarte sin selvstendighet, men søkte også å etterligne kinesisk statsskikk, og sendte ofte tribut (gaver som tegn på symbolsk underordning) til keiseren i Beijing. Fra 1010 lå Dai Viets hovedstad i Thang Long, det nåværende Hanoi. Dai Viet forsvarte seg ikke bare mot angrep nordfra, men lå også jevnlig i krig med Champa i sør. For å rekruttere soldater lovet keiserne bort jord i erobrede områder. Det førte til en gradvis migrasjon av vietere sørover, på Champas bekostning. På 1400-tallet ble Champa på det nærmeste ødelagt, og det gled ut av historien på slutten av 1600-tallet. Champas undergang gav et nytt særlig tyngdepunkt i viet-riket, med sentrum i byen Hue.

Le-dynastiet fikk etter hvert bare symbolsk makt. I sør styrte Nguyen-familien og i nord Trinh-familien. Europeiske kart fra 1600- og 1700-tallet viser to atskilte riker, kalt Cochinchina og Tonkin. Europeiske handelsmenn og misjonærer gjorde seg sterkt gjeldende fra 1600-tallet, og greide å skape levedyktige katolske menigheter. Samtidig var buddhismen på fremmarsj, men herskerne i begge deler av riket holdt seg til konfutsianske læresetninger. De tillot fri religionsutøvelse, men avslø å knytte statsmakten til én bestemt religion.

Dai Nam. Den sørlige staten sørget for videre vietmigrasjon sørover. Etter at khmer-riket Angkor had-

Til venstre: Ho Chi Minh, president i Vietnam fra 1945, ved undertegningen av overenskomsten med Frankrike i mars 1946. – Til høyre: Fra kampene om Dien Bien Phu, den franske fjellfestningen i det nordlige Vietnam, anlagt 1953 for å avskjære Vietminh-styrkenes forsyningslinjer gjennom Laos. I mars 1954 omringet nordvietnamesiske tropper under general Vo Nguyen Giap festningen og angrep med tungt artilleri, inntil de franske styrkene etter store tap kapitulerte 7. mai 1954. Etter full militær kapitulasjon hadde det franske koloniveldet i Indokina opphørt å eksistere.

de bukket under for thaiene på 1400-tallet var Mekongdeltaet bare tynt befolket. En annen gruppe innvandrere kom imidlertid vietene i forkjøpet: kinesere. Da mandsjuene erobret Kina midt på 1600-tallet, flyktet mange kinesere sørover med skip. Noen av dem slo seg ned ved Saigon-elva. Snart etablerte vietene en bosetning på den andre siden av elva. Dermed oppstod handelsbyen Saigon-Cholon, som i 1976 fikk navnet Ho Chi Minh-byen.

På 1700-tallet oppstod det sterke religiøse og sosiale spenninger i Cochinchina, og i 1771 reiste det seg et bondeopprør, Tay Son-opprøret, under en dyktig hærfører. Han greide å nedkjempe både Nguyen- og Trinh-familiene samt en kinesisk intervensjons-hær, avskaffet Le-dynastiet og gjorde seg selv til keiser for et samlet rike. Han tok navnet Quang Trung. I nasjonal-kommunistiske historiefremstillinger er Quang Trung en nasjonalhelt på linje med kommunistlederen Ho Chi Minh. Imidlertid døde Quang Trung før han fikk konsolidert makten. Erkefienden hans, Nguyen Anh, kom da tilbake med støtte fra Siam og Frankrike, og etablerte i 1802 et nytt keiserdømme med Hue som hovedstad. Han tok navnet Gia Long (1802–20). Etter forhandlinger med keiseren i Beijing tok dette riket først navnet Viet Nam (Viet i sør), men kalte seg utover 1800-tallet helst for Dai Nam (Det store sør). Nguyen-dynastiet hersket i Hue 1802–1945, skapte sin egen versjon av konfutsiansk statsskikk og brukte kinesiske skrifttegn. Nguyen-keiserne innledet aldri slike europeisk-inspirerte reformer som kom til å redde Siam og Japan fra kolonisering. Utover 1800-tallet forsøkte keiserne å stanse katolsk misjon og kom i konflikt med Frankrike. Franskmennene beskyttet katolikken. Dessuten ønsket de seg havner langs skipsruten til Kina.

Fransk Indokina. Opprettelsen av kolonistaten Indokina skjedde etappevis 1859–93. Først erobret franskmennene Saigon-Cholon og Mekongdeltaet, som de i 1864 gjorde til kolonien Cochinchina, med direkte fransk styre. Deretter la de under seg Kambodsja (1867) og gjorde det til protektorat, dvs. at kongen fortsatte som nominell hersker mens franskmennene styrte reelt. Da det viste seg at Mekongelven ikke var tilstrekkelig farbar til å utgjøre en vannvei til Kina, vendte franskmennene interessen mot Rødeelven i stedet, og i 1884–85 la de under seg Dai Nam som to atskilte protektorater: *Annam* (med Hue

som hovedstad) og *Tonkin* (med Hanoi som hovedstad). Nguyen-keiseren forble formelt overhode for begge protektoratene, men de franske residentene styrte.

For å gjennomføre koloniseringen måtte franskmennene beseire både Dai Nam og Kina i krig, og deretter slå ned flere opprør. I 1887 ble de erobrede områdene samlet i Fransk Indokina, en ny kolonistat styrt av en generalguvernør i Hanoi. Saigon-Cholon var koloniområdets største og rikeste by, der også mange europeere hadde bosatt seg. Hanoi ble likevel hovedstad. Den skulle være springbrett for fransk innflytelse i Sør-Kina. I 1893 innlemmet franskmennene også landet vest mot Mekong i Indokina, mens Siam la beslag på Mekongs høyre bredd. Dermed ble lao-folkene delt mellom to imperier. Vest for Mekong ble de integrert i Siam (Thailand) mens de i øst fikk en egen stat i Fransk Indokina (det franske flertallsordet *les Laos* ble nasjonsnavnet *le Laos*). Fransk Indokina kom altså til å bestå av fem deler: kolonien Cochinchina, protektoratene Kambodsja, Annam og Tonkin og endelig det administrative området Laos. I Laos ble flere mindre kongedømmer etter hvert lagt inn under kongen av Luang Prabang, slik at også Laos ble et samlet kongedømme. Mellom vietenes, khmerenes og laoenes lavlandsområder lå de etniske minoritetenes høyland. Her trakk franske geografene de grensene som senere skulle gjelde mellom nasjonene.

Fra slutten av 1890-årene stod den franske generalguvernøren i spissen for et storstilt statsbygging-prosjekt med konstruksjon av veier, jernbane, administrasjonsbygg, festningsanlegg, sykehus, skoler og fengsler. Avgifter på opium, alkohol og salt bidro til finansieringen. Europeere besatte alle toppstillingene i koloniadministrasjonen, men med statens økende rolle fikk også keiserenes mandariner (embedsmenn) utvidede fullmakter. Viet-landsbyenes selvråderett, som hadde vært et vesenstrekk ved landets samfunnsorden, ble redusert. Et fransk-inspirert lovverk ble innført, kinesiske skrifttegn ble avskaffet til fordel for quoc ngu (vietnamesisk skrevet med latinske tegn) og det ble skapt en kolonihær og et sikkerhetspolitisk system gjennom et omfattende agentnett ble en hovedmotstander for de nye nasjonalist-bevegelsene som vokste frem etter 1900. Et stort antall vietere fikk opplæring som kolonitjenestemenn og ble satt inn i administrasjonen av Laos og Kam-

bodsja. De så gjerne Indokina som en enhet, mens andre nasjonalister dyrket hvert folks egenart.

Vietnamesisk nasjonalisme: Nasjonalistbevegelse, som oppstod i de første tiårene av 1900-tallet, søkte inspirasjon fra Europa, Kina og Japan, og senere fra sovjetisk kommunisme. De to første frontfigurerne var Phan Boi Chau (1867–1940) og Phan Chu Trinh (1872–1926). I 1920- og 1930-årene oppstod nasjonalistpartiet Viet Nam Quoc Dan Dang (VNQDD), Indokinas Kommunistiske Parti (IKP), og, i sør, de religiøse sektene Cao Dai og Hoa Hao. VNQDD gikk i bresjen for å gjøre «Vietnam» til navn på nasjonen og utkonkurrerte betegnelser som An Nam, Dai Viet, Nam Viet og Dong Duong (Indokina). Som parti ble VNQDD på det nærmeste ødelagt av fransk undertrykkelse i 1930, etter en mislykket oppstand. Nasjonalistgruppene og de religiøse sektene ble forfulgt av det franske politiet, og måtte stort sett operere illegalt. Ved hoffet i Hue og i Saigons overklasse fantes det reformkrefter som var villige til å samarbeide med Frankrike, men franskmennene gav dem lite spillerom.

IKP fikk liten tilslutning fra khmerer og laocer, men vant en sterk stilling blant vietene så vel i Tonkin og Annam som Cochinchina, både i byene og på landet. Kommunistiske opprør ble brutalt slått ned i nord-Annam 1930 og Cochinchina 1940, men hver gang greide IKP å reorganisere seg, med støtte fra eksilgrupper i Thailand og Kina, og fra Komintern. Kolonifengslene i Indokina og på fangeøya Con Son ble «kommunistiske universiteter». I 1940–41 fornyet kommunistpartiet seg da partistiften Ho Chi Minh (1890–1969) vendte tilbake etter et opphold i Sovjetunionen og en reise gjennom Kina. Han podet internasjonal kommunisme på vietnamesisk nasjonalisme og tok ledelsen i frigjøringsfronten Viet Nam Doc Lap Dong Minh (Viet Minh), som opererte i grenseområdene mellom Kina og Indokina fra 1941. Det var lett å kombinere kampen mot japansk militarisme og fransk kolonialisme fordi det franske Vichy-regimet hadde sikret sin posisjon i Indokina ved å samarbeide med japanerne.

Augustrevolusjonen. Det franske samarbeidet med Japan varte til mars 1945. Helt til da styrte franskmennene kolonien og fortsatte å undertrykke nasjonalistgrupper. Da krigslykken snudde, fryktet japanerne at franskmennene skulle falle dem i ryggen under en forventet amerikansk invasjon. I mars 1945 gikk japanerne derfor til angrep på den franske kolonihæren og beseiret den i en kort krig, tok over styringen av Indokina og lot keiser Bao Dai (1926–45) opprette en ny stat under navnet Viet Nam. Keiserens nye regjering forsøkte å gjennomføre reformer, men kunne lite gjøre for å forhindre en hungersnød i nord. Den kostet trolig en million mennesker livet. Sommeren 1945 fikk Viet Minh for alvor vind i seilene, og innledet et samarbeid med den amerikanske etterretningsorganisasjonen OSS. Da Japan kapitulerte, brøt det ut revolusjon i hele Vietnam (men ikke i Kambodsja og Laos). Lokale folkekomiteer tok makten i provinsene, ofte med frigitte kommunistiske fanger som ledere. I Hanoi ble det opprettet en provisorisk regjering med Ho Chi Minh som president. Regjeringen i Hue gikk av, keiseren abdiserte, og den 2. september 1945 proklamerte president Ho den Demokratiske Republikken Vietnam (DRV). Augustrevolusjonen i 1945 er den mest symbolmettede hendingen i det kommunistiske Vietnams historie.

Krigen i Indokina. Under Potsdamkonferansen i juli 1945 hadde de allierte bestemt at Chiang Kai-shek skulle ha ansvaret for å erobre det nordlige Indokina fra Japan mens britene skulle ha ansvaret for den sørlige halvdel. I september rykket britiske tropper inn i sør og kinesiske i nord. Britene hjalp de Gaulles Frankrike med å knuse revolusjonen i sør, men i nord lot kineserne Ho Chi Minh bli sittende ved makten. I januar 1946 avholdt DRV valg på nasjonalforsamling, men i februar inngikk Chiang Kai-

shek en avtale med Frankrike om å gi tilbake det nordlige Indokina. En fransk invasjonstyrke ble sendt nordover, men kineserne ville unngå krig og presset derfor Viet Minh og Frankrike til å inngå en avtale. Vietnam ble anerkjent av Frankrike som en «fri stat» innenfor en indokinesisk føderasjon og Den Franske Union. Frankrike fikk til gjengjeld holde militære styrker i Vietnam i et visst antall år. Gjennom det meste av 1946 forhandlet DRV og Frankrike om en varig fredsordning, men mislyktes. Full krig brøt ut i desember 1946, og Ho Chi Minh ble på nytt geriljaleider.

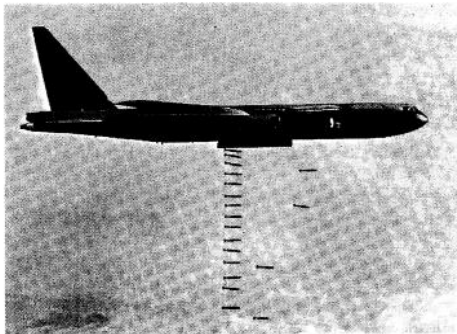
Viet Minh mistet snart Hanoi og andre større byer, men hadde sterk tilslutning på landsbygda. De klarte å holde krigen gående i de vanskelige årene 1947–50. Deretter ble det lettere, for da seiret kommunistene i Kina. Mao og Stalin anerkjente DRV, og Kina gav omfattende militærhjelp. Dermed fikk Viet Minh en hær som kunne gjennomføre offensive operasjoner. Til gjengjeld anerkjente vestmaktene en ny kontrarevolusjonær regjering som Frankrike hadde fått opprettet i Saigon under tidligere keiser Bao Dai, og USA gav militærhjelp til Frankrike. Krigen i Indokina ble en del av den kalde krigen.

I 1950 hadde Viet Minh militær fremgang. I 1951–53 stod franskmennene imot flere angrep, men i 1954 tapte de det avgjørende slaget ved Dien Bien Phu. Kort etter ble det inngått en fredsavtale på en stormaktskonferanse i Genève. Vietnam ble midlertidig delt ved den 17. breddegraden, og det ble avtalt å holde valg med sikte på gjenforening innen juli 1956. Kina og Sovjetunionen presset Ho Chi Minh til å godta avtalen selv om den skuffet de vietnamesiske kommunistene, særlig dem i sør. Etter ►Genève-avtalen drog mange kommunister nordover, men enda flere mennesker, særlig katolikker, flyttet sørpå.

Det delte Vietnam. Høsten 1954 trakk franskmennene seg ut av det nordlige Vietnam og DRV fikk på nytt Hanoi som hovedstad. Nord-Vietnam innledet kinesisk-inspirerte reformer med kollektivisering av jordbruket, men lokale opprør fikk partiet til å ta selvkritikk i 1956 og til å velge en mer forsiktig linje. Også i partiledelsen skjedde det et skifte. Partiets nye sterke mann ble Le Duan, som kom fra sør. I strid med råd fra Kina og Sovjetunionen fikk han kommunistpartiet med på å organisere en ny opprørskrig i sør fra 1959.

Midt under Genèvekonferansen hadde Bao Dai utnevnt den antifranske og antikommunistiske Ngo Dinh Diem (1901–63) til statsminister i Saigon. Han støttet seg til den katolske minoriteten og på USA, som i liten grad følte seg forpliktet av Genève-avtalen. I 1955 kastet Diem ut franskmennene og erstattet dem med amerikanske rådgivere, avsatte Bao Dai og opprettet en ny republikk med seg selv som president. Valgene som skulle vært holdt i 1956, ble det aldri noe av. Isteden innledet Diem en hensynsløs undertrykkelse av alle opposisjonsgrupper. I de første årene fikk ikke kommunistene lov av partiledelsen til å forsvare seg med vold, men dette endret seg fra 1957, da Le Duan tok styringen.

Sør-Vietnams 20 år lange historie har tre faser. I den første fasen (1954–63) så det lenge ut til at Diem skulle klare å skape en sterk stat innenfor en delt nasjon, slik som i Vest-Tyskland, Sør-Korea og Republikken Kina (Taiwan), men fra 1959–60 fikk Diem store problemer, særlig med buddhistisk opposisjon. USA fikk nå også nok av hans brutale maktutøvelse. I 1962 gav Kennedy-administrasjonen grønt lys for et militærkupp og Diem ble myrdet. I den neste fasen, 1963–65, gikk Saigon-regimet fra det ene kupp og maktskifte til det andre. Uten amerikanerne ville det falt sammen. De styrte nærmest landet i disse årene og innledet den amerikanske Vietnamkrigen. I Sør-Vietnams tredje fase, 1965–75, tok de to offiserene Nguyen Cao Ky og Nguyen Van Thieu ledelsen. De var avhengige av USA, men med Thieu som president ble det mulig for amerikanerne å «vietnamisere» krigen, dvs. overlata mer av krigføringen til

Øverst: Under Vietnamkrigen ble landet utsatt for kraftig bombing fra amerikanske B-52-fly. Det ble sluppet flere bomber under Vietnamkrigen enn under hele den annen verdenskrig. Følgene vil være synlige og merkbare for menneskene og naturen i flere generasjoner. – Nederst: Soldater fra FNL, den Nasjonale Frigjøringsfront i Sør-Vietnam, under forberedelser til offensiven i 1975.

vietnameserne. Da de amerikanske troppene drog seg tilbake i 1973, tok det likevel bare to år før Sør-Vietnam bukket under for nordvietnamesiske angrep.

Vietnamkrigen. Vietnamkrigen 1957–75 begynte som et opprør mot Diem i Sør-Vietnam, utviklet seg til en borgerkrig mellom Nord- og Sør-Vietnam og ble dermed en amerikansk intervensjonskrig. Grenseområdene i Laos og Kambodsja ble tidlig trukket inn. Kina og Sovjetunionen engasjerte seg med omfattende hjelp til Nord-Vietnam. Sør-koreanske og australske tropper deltok på USAs og Sør-Vietnams side. Mellom to og tre millioner vietnamesere og 59 000 amerikanere mistet livet.

Da Le Duan fikk kommunistpartiet med på å iverksette et væpnet opprør i 1959, hadde det i praksis pågått et par år allerede, men det var først i 1960 at opprørene dannet frigjøringsfronten FNL. Den stod under kommunistisk kontroll, men hadde bred tilslutning. Nordvietnameserne bygde et omfattende veinett gjennom Laos og Kambodsja (Ho Chi Minhstien) for å kunne sende våpen, utstyr og soldater sørover. Kennedy-administrasjonen svarte med å øke antallet amerikanske militærådgivere, men først under president Johnson gikk USA for alvor inn i krigen. Den 2. august 1964 ble det avfyrt en vietnamesisk torpedo mot et amerikansk krigsskip i Tonkinbukta, og to dager senere innbilte amerikanerne seg at de på nytt var under angrep. President Johnson gikk da til Kongressen og fikk vedtatt Tonkin-gulf-resolusjonen som gav ham full militær handlingsfrihet. Kort etter iverksatte USA det første bombeangrepet mot Nord-Vietnam.

I februar 1965 kom bombing i gang for alvor, og samme år gikk amerikanske bakkestyrker inn i krigen i sør. Det amerikanske troppenærværet kom i 1967 opp i nærmere en halv million mann. Hensik-

ten med å bombe Nord-Vietnam var å presse Hanoi til å be om forhandlinger og slutte å sende soldater sørover, men virkningen ble den stikk motsatte: Bombingen styrket nord-vietnamesernes krigsmoral. I Sør-Vietnam klarte heller ikke amerikanerne å nedjemppe FNL, som i januar 1968 iverksatte den store Tet-offensiven mot Hue, Saigon og andre byer. Militært ble den mislykket, og FNL led store tap, men kampene gjorde så stort inntrykk på amerikansk opinion at det bidro til Johnsons beslutning om ikke å søke gjenvalg. I 1969 ble det innledet fredsforhandlinger i Paris, men krigen fortsatte under hele Nixons første presidentperiode. Etter en ny nordvietnamesisk og FNL-offensiv i 1972 og kraftig amerikansk bombing av Hanoi i julen, kom det endelig fart i forhandlingene, og en avtale ble inngått i Paris i 1973. Deretter hentet USA soldatene sine hjem. Snart etter brøt såvel sørvietnameserne som nordvietnameserne fredsavtalen og gjenopptok krigshandlingene seg imellom. USA, som nå var svekket av Watergate-skandalen, unnlot å intervensere. Hanoi besluttet da å iverksette Ho Chi Minh-offensiven, som førte til at Saigon ble erobret den 30. april 1975.

USA hadde aldri før tapt en krig. Gjennom 1980- og 1990-årene har debatten gått høyt i USA om lærdommene fra Vietnam: Kunne USA ha vunnet krigen? Hvordan? Var den umoralsk? Under hvilke betingelser er det riktig av USA å intervensere i andre land? Vietnamerne har ikke hatt noen åpen diskusjon om sine lærdommer. De som var på «den riktige siden» har vært stolte av seieren over verdens største militærmakt, men i samfunnet utgjør krigen et traume. Nesten alle mistet noen av sine. Brødre stod mot brødre, søstre mot søstre, og mange flyktet fra landet. I dag bor om lag to millioner oversjøiske vietnamesere (Viet Kieu) rundt på kloden. Først under reformperioden etter 1986 kunne krigens vinnere og tapere knytte nye bånd.

Den tapte freden. I 1976 ble landet gjenforent som den Sosialistiske Republikken Vietnam (SRV). Kommunistpartiet, som siden 1951 hadde hatt Vietnams Arbeiderparti, tok samtidig navnet Vietnams Kommunistiske Parti (VKP). Gjenforeningen førte til nordvietnamesisk dominans og utstrakt misnøye i sør. Snart kom Hanoi opp i store økonomiske og utenrikspolitiske problemer. Krigen hadde etterlatt seg et samfunn i ruiner og nå ble det offer for en langvarig amerikansk embargo. De økonomiske reformene som Hanoi gjennomførte, med femårsplaner, kollektivisering av jord, nasjonalisering av industri og forbud mot privat handel, var dessuten lite egnet til å sette fart i gjenoppbyggingen. Allerede i 1979 måtte regjeringen gjennomføre et minstemål av markedsøkonomi for å unngå en hungerkatastrofe. I mellomtida var Vietnam kommet i krig med sine tidligere allierte, kommunistlandene Kambodsja og Kina.

I 1975–76 var både Laos og Kambodsja kommet under kommunistisk styre. Laos inngikk en langsiktig vennskapsavtale med Vietnam i 1977, men Kambodsjas røde khmer vendte seg mot Vietnam og allierte seg med Kina. Vietnam inngikk i 1978 en vennskaps- og bistandsavtale med Sovjetunionen og tillot den sovjetiske marinen å utnytte det strategisk viktige havneanlegget i Camranh Bay. I desember samme år, etter at den kambodsjanske hæren flere ganger hadde rykket inn på vietnamesisk territorium, invaderte Vietnam Kambodsja og innsatte en samarbeidsvillig regjering i Phnom Penh. Kina svarte i januar 1979 med en militær straffeekspedisjon mot det nordlige Vietnam, som førte til store tap av mennesker og på begge sider. Røde khmer allierte seg med andre kambodsjanske partier i en motstandsfront som med støtte fra Thailand, Kina og USA førte krig mot det nye regimet i Kambodsja helt til en fredsavtale ble inngått i 1991. Vietnam holdt et stort antall tropper i Kambodsja gjennom det meste av 1980-årene, men trakk dem ut i 1989.

Doi Moi. Etter generalsekretær Le Duans død i 1986 la VKP for alvor om den økonomiske politikken, dels

I slutten av april 1975 falt Saigon, etter at den sør-vietnamesiske hæren var gått i oppløsning. I byen oppstod det kaos og panikkartet kamp for å komme seg ut sammen med amerikanerne. Bildet viser evakuering med helikopter fra taket på den amerikanske ambassaden 29. april.

etter inspirasjon fra Gorbatsjovs perestroika i Sovjetunionen, dels fra Deng Xiaopings reformer i Kina. Den nye politikken ble lansert av generalsekretær Nguyen Van Linh (1986–92) under slagordet Doi Moi. Private husholdninger fikk tilbake sin råderett over rismarkene, noe som førte til en kraftig produktjonsvekst: Vietnam ble en av verdens tre største ris-eksportører. Handelen ble også sluppet fri, noe som førte til en kapitalistisk revolusjon og en total forandring av gatebildet i byene. Betydelige utenlandske investeringer bidro til sterk økning i eksporten av sko og tekstiler, kaffe og andre jordbruksprodukter, samt sjømat. Et vietnamesisk-russisk joint venture (Vietsovpetro) fikk fart i oljeproduksjonen, noe som gav staten store inntekter. Ved Sovjetunionens oppløsning falt imidlertid vennskapspakten og den

store sovjetiske bistanden bort. I 1990-årene, etter at krigen i Kambodsja var avsluttet, greide Vietnam å bryte sin diplomatiske isolasjon, normalisere forbindelsene med Kina (1992) og USA (1995) og oppnå medlemskap i den sørøstasiatiske samarbeidsorganisasjonen ASEAN (1995). I 1998 stod Vietnam som vert for ASEANs toppmøte.

Vietnam kom sent med i Øst-Asias økonomiske vekst og fikk bare noen få år til å eksperimentere med eksportrettet markedsøkonomi før «asiakrisen» rammet regionen i 1997. Krisen førte til redusert vekst både i eksport og BNP, men i 1998 så det likevel ut til at Vietnam skulle klare seg noenlunde helskinnet gjennom den, bl.a. ved å kompensere for reduserte markeder i Asia med økt markedsadgang i Europa og USA.

Reformene fra 1986 førte til et åpnere samfunn, og i slutten av 1980-årene var det tilløp til politisk tøvær. Kommunistlederne ble imidlertid skremt av hendene i Beijing 1989 og av Sovjetunionens oppløsning, så tøylene ble på nytt strammet. Den nye grunnloven av 1992 fastslår VKPs ledende rolle i samfunnet, og partiet holder fast ved at staten skal dominere økonomien. Under asiakrisen 1997–98 kom Vietnam under økende press fra IMF og utenlandske investorer for å tilpasse seg den globale markedsøkonomien, reformere finanssektoren, gjøre valutaen konvertibel, privatisere statseide bedrifter, redusere tollsatser og legge forholdene bedre til rette for privat næringsvirksomhet. I 1997 foretok VKP et generasjonsskifte i ledelsen da Tran Duc Luong ble president, Phan Van Khai statsminister og Le Kha Phieu ny generalsekretær. Skiftet så ikke ut til å medføre noen vesentlig omlegging av politikken.

Litt.: David G. Marr: Vietnam (en bibliografi, 1992); Keith W. Taylor: The Birth of Vietnam (1983); Le Thanh Khoi: Histoire du Viet Nam des origines à 1858 (1987); William J. Duiker: Vietnam: Revolution in Transition (1995); Laurent Cesari: L'Indochine en guerres 1945–1993 (1995); George Chr. Herring: America's Longest War (1996); Marilyn Young: The Vietnam Wars, 1945–1990 (1991); Adam Fforde og Stefan de Vylder: From Plan to Market: The Economic Transition in Vietnam (1996); Neil L. Jamieson: Understanding Vietnam (1993). STØ

vietnamesisk, språk som hører til mon-khmer-språkene, tales av i alt ca. 60 mill. i Vietnam, hvor det er offisielt språk, Kambodsja og av vietnamesere i USA og andre vestlige land.

Det er et utpreget enstavelsspråk med seks toner i nord og fem i sør. Det er et isolerende språk, dvs. det mangler ørdbøyning. Grammatiske forhold uttrykkes ved partikler og rekkefølgen på ordene. Vietnamesisk er et SVO-språk, dvs. rekkefølgen på hovedsetningens setningsledd er subjekt – verbal – objekt. I likhet med de fleste andre språk i Øst-Asia kom vietnamesisk under sterk kinesisk innflytelse i det første årtusen e.Kr. Mengder av kinesiske ord kom i bruk, likeledes det kinesiske skriftsystem. Denne skriften ble senere utviklet og tilpasset, og viser fra 1200-tallet tallrike sær-vietnamesiske trekk (*chunom*). Den er ikke lenger i bruk.

På 1600-tallet innførte katolske misjonærer latinsk skrift (*quoc ngu*). Den ble for alvor tatt i bruk etter den franske erobring av Vietnam i annen halvdel av 1800-tallet. Den er fremdeles offisiell skriftstandard.

Litt.: O. Husby: Vietnamesisk grammatikk (1991).

Vietnamkrigen, den væpnede konflikten mellom Nord-Vietnam (med FNL fra 1960) og Sør-Vietnam fra midten av 1950-årene til 1975; særlig i tiden 1963–73 da USA deltok aktivt i krigen på Sør-Vietnams side. Se ►Vietnam (historie).

Vieuxtemps [vjøtã:], Henri, 1820–81, belgisk fiolinist og komponist. Elev av Charles de Bériot. 1871–73 professor ved konservatoriet i Brussel. En av de fremste representantene for den fransk-belgiske fiolinskolen. Debuterte som fiolinist 1830 og gav konserter i Europa og USA. Han skrev sju fiolinkonserter, ballader, fantasier, studieverker for fiolin m.m.

vievann (lat. *aqua lustralis*), velsignet vann som i den romersk-katolske kirke brukes til å velsigne personer eller gjenstander. Vievann, som skal minne om dåpen, brukes både i og utenfor liturgien, og vievannskar finnes ved inngangsdøren til katolske kirker og i hjemmene.

viewdata [vju:-] (eng.), systemer som benytter fjernsynsapparat og telefonlinje for å kommunisere med en fjerntliggende database. Toveis kommunikasjon med databasen er mulig, og tjenester som elektronisk shopping, bestilling av billetter og banktransaksjoner kan utføres.

vifte. 1. Gjenstand som har hatt forskjellig form og anvendelse siden lenge før vår tidsregning. Rent praktisk har viften vært brukt for å sette luften i bevegelse for avkjøling, til å vifte bort insekter eller som skjerming mot solstråler, men den har også fungert som seremonielt verdighetstegn flere steder, som i det gamle Egypt, Persia og i Mexico. I Egypt var viftene høye embetsmenn. Endelig har viften i visse perioder hatt en funksjon i det kokete selskapsliv; både i Paris og London ble det opprettet skoler der man lærte «viftespråket».

Vifter har vært laget av en rekke forskjellige materialer og i mange former. I antikken ble brukt vifter av palmeblad eller strutsefjær på langt skaft som ble ført med begge hender. Håndvifter ble vanlig fra renessansen. Foldeviften er den mest alminnelige. Den er fremstilt av et sett med spiler der det er festet pergament, stoff el.l. som foldes sammen når viften lukkes. På stoffet kan det være malt de mest delikate små kunstverk. En beslektet type har litt bredere spiler eller lameller, som er festet sammen i et «nav». Lamellene skyves sidelengs fra hverandre, men forbindes med et tynt silkebånd. Når viften kan foldes ut 360°, kalles den gjerne hjulvifte. Endelig var en type satt sammen av fjær, f.eks. strutsefjær, meget brukt.

Foruten i Orienten og tropene brukes vifter nå vanligvis bare i Spania.

2. Motordrevet ventilator til å frembringe lave luft- eller gasstrykk (fra noen ganske få VS (vannsøyle) til ca. 500 mm VS). Energioverføring til gassen skjer ved et roterende hjul med faste skovler som øker trykk

Landets sosialistiske system er blitt stadig mer påvirket av kapitalismen. Et eksempel er disse store reklameplakatene for internasjonale konserner, ved Mekong-elven i nærheten av Ho Chi Minh-byen.

